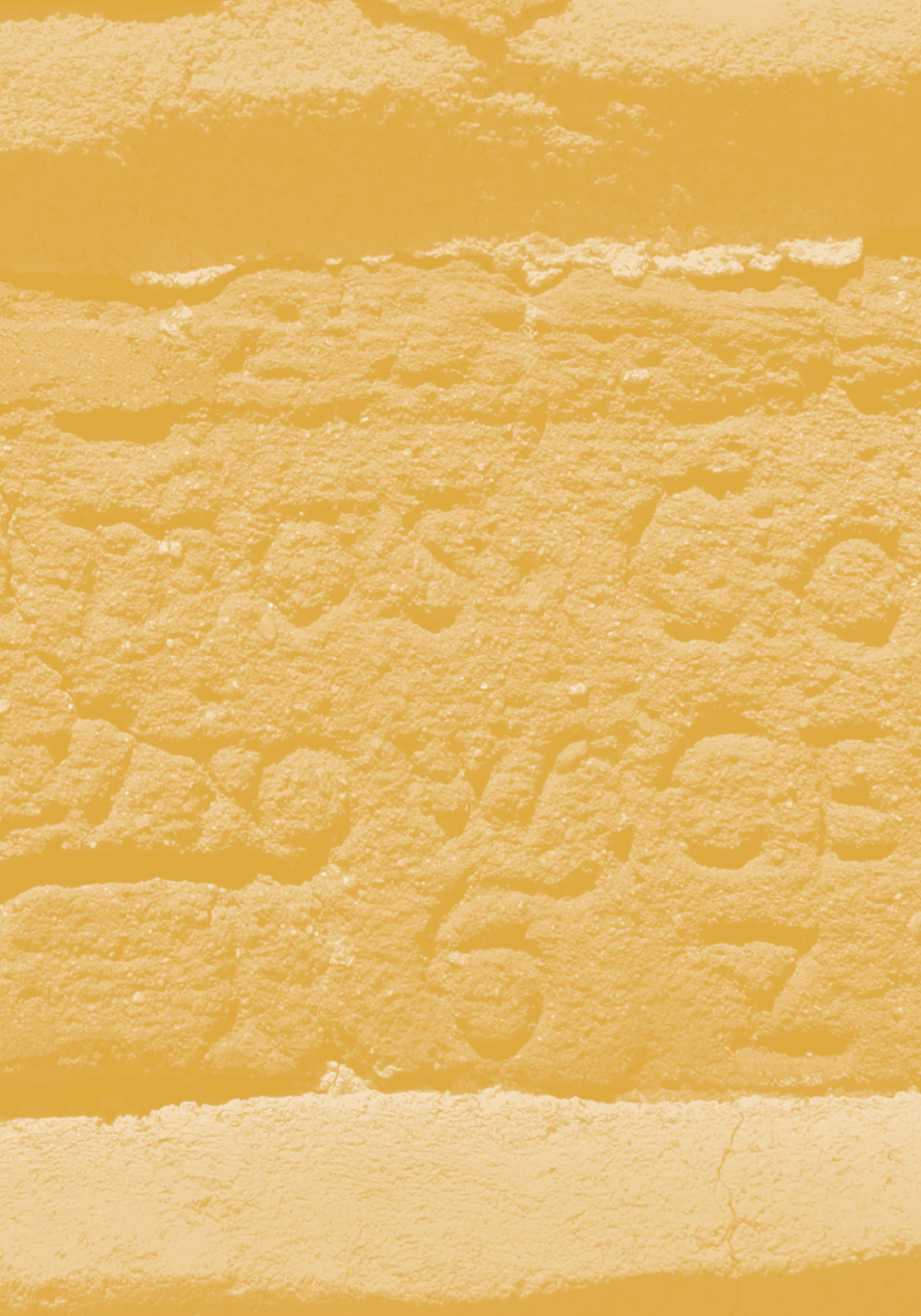

archeologia i historia
ziemi rozprzańskiej

archeologia i historia
ziemi rozprzańskiej

redakcja

Kalina Skóra & Piotr Strzyż

Łódź 2025

Recenzenci

dr hab. Andrzej Janowski, prof. IAE PAN

prof. dr hab. Witold Świątosławski

Wydawnictwo

Instytut Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego

Korekta językowa

Karolina Płoska

Korekta techniczna

Jolanta Dybała

Opracowanie graficzne i skład

Joanna Apanowicz

Zdjęcia na okładce i przekładkach

Inskrypcje na ścianach kościoła pw. św. Mikołaja BW w Mierzynie, fot. Kalina Skóra

Wydane ze wsparciem

Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich, Oddział w Łodzi

© Copyright

Wydawca i Autorzy

Wszystkie prawa zastrzeżone

Adres redakcji

90-131 Łódź

ul. Narutowicza 65

ISBN

978-83-969429-8-2

Spis treści

- 7 _____ Słowo od redakcji
- 9 _____ **Monika Troszczyńska-Antosik**
Tomaszowska Ekspedycja Archeologiczna w Mierzynie w latach 1972–1976
- 25 _____ **Beata Sobko, Błażej Muzolf, Ireneusz Marchelak, Wojciech Siciński**
Zarys osadnictwa pradziejowego w rejonie Rozpry w świetle badań
i zbiorów Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi
- 37 _____ **Beata Sobko**
Zabytki krzemienne z Rozpry stan. 2, pow. piotrkowski w zbiorach Muzeum
Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi
- 51 _____ **Magdalena Piotrowska**
Mierzyn, stan. 1, gm. Rozprza. Nowe materiały do poznania kultury
pomorskiej w Polsce Centralnej
- 63 _____ **Tomasz Kurasiński**
Wczesnośredniowieczne cmentarzysko w Lubieniu na tle obrzędowości
pogrzebowej centralnej Polski – specyfika i znaczenie
- 95 _____ **Iwona Nowak, Waldemar Stasiak**
Rozprza – badania Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi
w latach 1963–1966

- 105 _____ **Jerzy Sikora, Piotr Kittel**
Obraz pełen luk. Grodzisko w Rozprzy po ponad półwieczu badań
archeologicznych
- 131 _____ **Alicja Szymczak, Jan Szymczak**
Sprzedaż wójtostwa w Rozprzy w 1373 r. Wojciechowi Golonce. Nowe fakty
- 143 _____ **Kalina Skóra, Piotr Strzyż, Jan Szymczak**
Bulla antypapieża Jana XXIII z siedziby rycerskiej w Mierzynie
- 165 _____ **Jacek Ziętek**
Znaleziska monet z okolic Rozprzy i Mierzyna
- 177 _____ **Alicja Piotrowska**
Wryte przez wieki, czytane przez antropologa – inskrypcje na ścianach
kościoła pw. św. Mikołaja BW w Mierzynie
- 191 _____ **Maria Baranowska**
Wybrane rody chłopskie parafii Mierzyn i Rozpra w świetle ksiąg
metrykalnych i innych źródeł
- 205 _____ **Sebastian Latocha**
Przystanek Rozpra na Drodze Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej.
Przyczynek do mikrohistorii małej stacji kolejowej
- 219 _____ **Afiliacje**

Sprzedaż wójtostwa w Rozprze w 1373 r. Wojciechowi Golonce. Nowe fakty

Sale of the vogtship in Rozprza in 1373
to Wojciech Golonka. New facts

Abstract: The article concerns the oldest history of the town of Rozprza in the light of a document found in the Central Archives of Historical Records in Warsaw (AGAD) regarding the sale of the vogt's office in 1373 to Wojciech Golonka for 40 marks. The article corrects many erroneous information about this town published to date, including the year 1372 as the date of the issuance of this document. The court powers of the vogt (Polish: *wójt*), his right to use two butcher's stalls and one baker and shoemaker's stall, as well as the conditions for performing military service on a horse worth 2 marks are presented. The names of several villages belonging to the vogt's salary were also corrected and some topographical details in the town and its immediate vicinity were described.

Keywords: Rozprza, 13th–16th centuries, town, vogt's office, Nagodzice family

Rozprza zawsze należała do osad niewielkich, ale leżąc w średniowieczu przy kilku ważnych drogach w sieradzkim regionie Polski Centralnej, spełniała ważne funkcje w administracji państwowej w systemie kasztelańskim. Pocho-
dzenie nazwy nie jest pewne, ale próbuje się ją zestawić z zapożyczonym wy-
razem rozprza/spór¹ i miejscem, w którym spory tutaj rozstrzygano w czasach
funkcjonowania „administracyjnych” sąsiedzkich struktur granicznych, jakimi
były tzw. „opola”².

1 Rymut 1980, 26.

2 Rospond 1984, 330.

Ważną rolę w związku ze szlakami komunikacyjnymi na linii Sandomierszczyzna–Sieradzkie odgrywały przeprawy przez dzielącą je rzekę Pilicę. Jakkolwiek ważniejsze okazały się później te w Inowłodzu i Sulejowie, to nie ustępowało im wiele znajdujące się bardziej na południe od nich przejście przez Pilicę w Przedborzu. I to ta przeprawa była związana funkcjonalnie z grodami w Rozprzy i Radomsku oraz, w mniejszym stopniu, w Mierzynie, gdzie w 1341 r. siedział Dziwisz z rodu Nagodźców. Jak się przyjmuje, w ich ręce przeszła około połowy XIV w. Rozprza, najpierw osada, a później gród. Rozwój przestrzenny tego rozprzańskiego zespołu osadniczego szedł w kierunku zasiedlania piaszczystych kęp usytuowanych w pobliżu grodu. Na lewym brzegu Łuciaży powstała osada targowa, z której wykształciła się późniejsza *civitas* i dzisiejsza Rozprza³.

Już w *Bulli gnieźnieńskiej* z datą 1136 r. wymieniona została komora celna, poświadczona później w 1344 r. przez Kazimierza Wielkiego przy okazji wyznaczania drogi handlowej na Ruś i Węgry⁴. Przez Rozprzę prowadził trakt krakowski, ale nie można zapominać o drodze łączącej ten gród kasztelański ze Spycimierzem nad Wartą lub dalej z Kołem. Droga ta, pokonawszy kolejną przeszkodę terenową w postaci zabagnionej doliny Neru, docierała do znajdującego się w jej okolicy Dąbia, gdzie była następna komora celna⁵.

Lokację miasta datuje się nawet na czasy Leszka Czarnego (zm. 1288), a na pewno przed 1344 r.⁶, kiedy to przeszło ono w ręce szlacheckich właścicieli rodu Nagodźców⁷. Miejski charakter Rozprzy potwierdza jednak dopiero zapis z 1369 r. (?), kiedy Piechna, wdowa po podkomorzym sieradzkim Stanisławie (zm. 1360)⁸, rozliczała się z czynszu w wysokości 16 groszy z mieszczaninem rozprzańskim („opidano in Rozprza”) Stanisławem Narożnym⁹.

W 1961 r. Stanisław M. Zajączkowski, w podsumowaniu swoich uwag w artykule o najdawniejszych dziejach Rozprzy, napisał, że w tej sprawie jest jeszcze bardzo dużo niejasności i wiele z nich „nie zostanie nigdy w pełni wyjaśnionych,

³ Szymczak 1980, 89.

⁴ Zajączkowski, Zajączkowski 1970, 73–74.

⁵ Szymczak 1980, 89.

⁶ Zob. Rosin 1971, 120, 129; *Miasta polskie w tysiącleciu II*, 1967, 72; Bogucka, Samsonowicz 1986, 87 (po 1272), 115 (IV kategorii); Szczygieł 1989, 22.

⁷ Zajączkowski 1962, 201–202; Szyszka 2007a, 67.

⁸ *Urzędnicy* 1985, 115, 183; B 171.

⁹ Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, Spuścizna i papiery po Romualdzie Hubem, rkps 5013, k. 101v.

chyba, gdyby dzięki jakiemuś szczęśliwemu przypadkowi można natrafić na nowe, nieznane do tej pory materiały źródłowe, nawiasem mówiąc, wypadek taki jest teoretycznie całkiem możliwy”¹⁰. Taką nadzieję ostatnio ponownie wyraził Rafał Jaworski¹¹.

Nadzieje obydwu badaczy ziściły się, a to za sprawą znajdującego się w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie dokumentu sprzedaży wójtostwa w Rozprzy, wystawionego w 1373 r. w Piotrkowie przez starostę sieradzkiego Jana Kmitę z Wiśnicza (1372–1375)¹² (Ryc. 1). Dotychczas zawarte w dokumencie warunki znane były tylko z dziewiętnastowiecznego odpisu, umieszczonego przez Ignacego Kapicę Milewskiego w jego herbarzu, ale z datą 1372 r.¹³, co w całości przejął po kilkudziesięciu latach do swojego herbarza Adam Boniecki¹⁴. Ta właśnie data – wraz z pozostałymi danymi z tego odpisu – figuruje dotąd w opracowaniach dotyczących Rozprzy¹⁵ oraz służy innym badaczom, dla których przewodnikiem źródłowym są nieocenione przecież *Materiały do słownika geograficzno-historycznego dawnych ziem łęczyckiej i sieradzkiej do 1400 roku*. Dla dalszego ciągu narracji należy zatem przytoczyć zawarty tam interesujący nas fragment:

1372 Kapica 79: Rosprza – Jan Kmita, starosta sieradzki stwierdza, że bracia Tomisław i Stanisław, dziedzice z R., synowie Stanisława podkomorzego sieradzkiego, sprzedali wójtostwo (advocatia) w R., określając uposażenie i kompetencje sądowe wójta oraz rozciągając jego kompetencje tam in Kurice (v.), quam etiam in villis Kurice adjacentibus, videlicet in Gzow (Jeżów, v.) et Kiszde (Kisieles, v.), suis haereditatibus. Wśród św. występują haeredes ... Przedborz de Chelm (v.) i brat jego Leonard stamtąd, Olbancoslao (dat.) de Wromkowo (Wroników, v.), Piotr z Rajska (v.), Bogusza i brat jego Tomasz de Olbencz (Olbień, v.)¹⁶.

Powyższy fragment wskazuje, że fakt mocno zepsutego pod względem paleograficznym tekstu w *Herbarzu*... odnotowali już autorzy *Materiałów do słownika*... Ale brakowało im argumentów merytorycznych do jego naprawy.

10 Zajączkowski 1962, 202; zob. także Szyszka 2007a, 63, przypis 31.

11 Jaworski 2018, 66.

12 *Urzędnicy* 1985, 137, 189; B 352.

13 *Herbarz Ignacego Kapicy Milewskiego* 1870, 69–70, nr 79.

14 Boniecki 1907, 80–81.

15 Zajączkowski 1962, 198–199, 201; *Miasta polskie w tysiącleciu II*, 1967, 72; Szyszka 2007a, 63, 75; Szyszka 2007b, 46–47, przypis 144, 146, 148, 160.

16 Zajączkowski, Zajączkowski 1970, 12, 74.

Ryc. 1. Dokument sprzedaży wójtostwa w Rozprzy, wystawiony w 1373 r. w Piotrkowie przez starostę sieradzkiego Jana Kmity z Wiśnicza. Źródło: Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Dokumenty pergaminowe, nr 8905.

Zawiera je natomiast zasygnalizowany powyżej dokument starosty sieradzkiego Jana Kmity z Wiśnicza, wszakże nie z 1372 r., ale z 8 lipca 1373 r. Jak w nim czytamy, zadośćuczynił on bowiem prośbie dziedziców Rozprzy, czyli braci rodzonych: Tomisława i Klemensa (a nie Stanisława – jak w *Materiałach do słownika...*), w sprawie sprzedaży przez nich wójtostwa w Rozprzy synom rzeczywiście zmarłego około 1360 r. podkomorzego sieradzkiego – Stanisława właśnie¹⁷. To niestety brzemienna w skutkach dla badań genealogicznych pomyłka autorów *Materiałów do słownika...*, i to wbrew Kapicy Milewskiemu i Bonieckiemu.

Podsumowując zatem, Tomisław i Klemens byli synami podkomorzego sieradzkiego Stanisława, syna również Stanisława, który wraz z bratem Tomisławem i matką – wdową po Jakubie, synu Mojka z Mojkowic – w 1315 r. procesował się z klasztorem sulejowskim w sprawie Okaliny i Gojcowa w ziemi sandomierskiej¹⁸.

17 Urzędnicy 1985, 115, 183, nr B 171.

18 Zob. Szyszka 2007a, 75, tu pełna dokumentacja źródłowa.

Przypomnijmy, że żoną podkomorzego Stanisława była Piechna, która w 1369 r. (?) rozliczała się z mieszczaninem rozprzańskim Stanisławem Narożnym¹⁹.

Wracając do wątku z 1373 r., dodajmy, że Tomisław znika odtąd ze źródeł, chyba że można go identyfikować z Tomkiem, dziedzicem Rozprzy w 1388 r.²⁰

Natomiast jakiś Klemens jako dziedzic Rozprzy został odnotowany później w 1397 r.²¹, a następnie w 1406 r., kiedy na wystawionym 15 lipca w Rozprzy dokumencie Dzierśław z Klewa (gmina Żarnów, powiat Opoczno) oświadczył, że swoją część w Klewie sprzedał swemu bratu Klemensowi z Rozprzy („nobili viro Clementi heredi de Rosprza, fratri nostro”) za 80 grzywien monety praskiej, liczonych po 48 groszy, w obecności m.in. Mściśława plebana w Rozprzy i dziedzica Kocierzowych (de Kozcoszewy)²² oraz innych dziedziców herbu Jelita²³: Dziwisza/Diuio Pyczkowa (de Piczcowo), Dziwisza de Kisiele/Diuio de Kyszele²⁴, kapełana Stanisława de Borowa/Borowo, Włodone de Straszowo/Straszów²⁵.

Wątpliwości nie budzą nazwy prawie wszystkich wymienionych wsi, jak znane nam już Kisiele, a także Borowa²⁶ i Straszów, gdzie w 1399 r. wystąpił niejaki Włodko²⁷, oraz chyba Kocierzowy koło Gomunic i zaginiony obecnie Pyczków między Rozprzą i Mierzynem (dziś Bryszki), z którego już w 1394 r. pisał się Dziwisz²⁸.

Niestety nie wiemy, czy nazwany bratem w 1406 r. Dzierśław z Klewa to kolejny rodzony – czy ewentualnie stryjeczny – brat Klemensa i Tomisława, czy to już kolejne pokolenie tej rodziny?!

Tomisław i Klemens nie byli jedynymi dziedzicami Rozprzy, na której gruntach lokowano miasto, gdyż w 1392 i 1394 r. występuje jeszcze „dominus Mstugius heres de Rospsha”²⁹. To z nim wiąże się interesująca zapiska z 22 października 1398 r. w sprawie wieku osób zeznających w sądzie. Podczas posiedzenia sądu w Łęczycy tenże Mszczuj sprzeciwił się pozwaniu jego syna Tomka („Thomconem

19 Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, Spuścizna i papiery po Romualdzie Hubem, rkps 5013, k. 101v.

20 Mitkowski 1949, Dodatek nr 38; zob. Zajączkowski, Zajączkowski 1970, 74.

21 Zajączkowski, Zajączkowski 1970, 74.

22 *Zbiór dokumentów małopolskich* 1970, nr 1192, tu zidentyfikowana ta wieś.

23 Szyszka 2007a, 72.

24 Boniecki 1907, 81.

25 *Zbiór dokumentów małopolskich* 1970, nr 1192; por. *Herbarz Ignacego Kapicy Milewskiego* 70, nr 79, z błędami, ale z poprawną datą.

26 Szyszka 2007a, 71–72.

27 Zajączkowski, Zajączkowski 1970, 119; Szyszka 2007b, 33–35, 53.

28 Zajączkowski, Zajączkowski 1966, 30; Zajączkowski, Zajączkowski 1970, 62–63. Por. również: Szyszka 2007a, 63–64 – wymieniony jako Pieczków wśród włości książęcych.

29 *Księgi sądowe łęczyckie* 1897; cz. II, nr 4247; cz. I, nr 3551; por. Zajączkowski, Zajączkowski 1970, 74.

filius puerum”) na świadka, gdyż chłopiec nie miał jeszcze tak zwanych wówczas lat sprawnych jako niepełnoletni („quod puer non habebet legitimam etatem”) i mógł stawiać w sądzie dopiero za minimum osiem i pół roku³⁰. Tę sentencję powtórzono 3 czerwca 1399 r. w odniesieniu do jego osoby w innej sprawie, gdyż „non habent legitimam etatem a data presencium ad annos octo minime respondenci habebit facultatem”³¹. Natomiast 18 lutego 1399 r. niewątpliwie inny Tomek, gdyż syn Mścislawa („filius Mscislai de Rosprza”) – ale też z Rozprzy – stawał bez problemu w sądzie w Łęczycy³².

Z identyfikacją Tomisławów i Tomaszów mamy zatem problem w Rozprzy, gdyż w końcu XIV w. to imię stało się wśród jej właścicieli popularne, tak jak: Mścigniew, Mszczuj i Mścislaw! Dodajmy, że nie ma tylko wątpliwości co do związku Mścigniewa z rozprzańskim zespołem osadniczym, o czym świadczy zapis z 1430 r., kiedy – jeśli to ten sam – zapisał się jako pan „de Kyssele alias de Rosprza”³³.

Nie trzeba chyba nikomu przypominać, że Rozprza była grodem kasztelańskim i funkcję tutejszego kasztelana pełnił w tym czasie zapewne Maciej z Załęcza Wielkiego w Wieluńskim (1364–1375), przedtem łowczy sieradzki³⁴. Wraz z rozprzestrzenianiem się immunitetu zanikały funkcje wojskowe kasztelanów, podobnie jak rozległe niegdyś ich kompetencje sądownicze³⁵.

Natomiast wśród pominiętych w cytowanym odpisie informacji znajduje się – sądzymy, że bardzo ważny dla Rozprzy – zapis, że jego dziedzice sprzedali wójtostwo w swoim mieście niejakiemu „discreto viro Alberto dicto Golonka” i urząd ten będą dzierżyć jego legalni spadkobiercy. Jak wskazuje jego predykat stanowy – Wojciech Golonka nie należał do stanu szlacheckiego, a jako *discretus vir* był zapewne jednym z mieszkańców osady targowej w Rozprzy. Jego przezwisko też wiele mówi, gdyż musiał dorobić się majątku chyba jako rzeźnik.

Wójtostwo sprzedano mu za 40 grzywien groszy praskich, licząc każdą po 48 groszy. Nie było to dużo, bowiem chyba także tylko chorąży sandomierski Jan z Bidzin za tyle samo sprzedął wójtostwo w mieście Wysokie w Lubelskiem w 1421 r.³⁶ Trochę więcej kosztowały wójtostwa w Kole – 60 grzywien, Kleczewie – 70 grzywien, Opocznie – 110 grzywien, Łęczycy – 150 grzywien, w Radomiu

30 PKŁ, cz. I, nr 5523; AGAD, KZŁęcz., ks. 4, k. 204.

31 PKŁ, cz. I, nr 6006.

32 PKŁ, cz. I, nr 5778.

33 AGAD, KGSier., ks. 6, k. 400v.

34 *Urzędnicy* 1985, 97, nr B 15, s. 191.

35 Por. Szymczakowa 1984, 96–101.

36 *Zbiór dokumentów małopolskich* 1970, cz. 5, nr 1331.

zaś i w Krośnie aż po 300 grzywien³⁷, a rekordową kwotę 1000 grzywien kosztowało łożnego królewskiego Jana Cielątko wójtostwo Jasła w 1431 r.³⁸ Przypomnijmy ponadto, że w 1406 r. Dzierśław z Klewa swoją część w Klewie sprzedał za cenę 80 grzywien, która dwukrotnie przekroczyła wartość wójtostwa w Rozprzy.

Wójt natomiast otrzymał dość bogate uposażenie w ziemię, gdyż 6 łąnów (1 łąn = ok. 17,5 ha), tyle samo, co wspomniane wyżej Łęczycza, Opoczno i Radom, ale zasadzcy niedalekiej przecież Nowej Brzeźnicy przypadło 7 łąnów, a także dodatkowo łąki i prawo do wybudowania karczmy i dwóch młynów³⁹, Krosna zaś aż 8 łąnów. Były wszakże i mniejsze nadania – jak w przypadku Pilzna czy Koła po 4 łąny⁴⁰.

Jeśli chodzi o szczegóły topograficzne, to warto odnotować zapis, że owe 6 łąnów wójtowskich znajdowało się między drogą piotrkowską („inter via petroviensem”) i drogą, która szła borem „ad Crczanouicze Angnullum” dla bartników i prowadzi przez wał „que currit per vallum ad lipni prata”, czyli do łąnianych łąk. Dodajmy, że w opisie Jana Łaskiego uposażenia plebańskiego w Rozprzy znajduje się informacja o jednej łące, „quod iacet in Grodzysko penes oppidum versus orientem”⁴¹, czyli leżącej na wschód od miasta.

W dokumencie określono również kompetencje sądowe wójta, przyznając mu prawo w sprawach wielkich i małych, które od dawna wzorem prawa średniego są w prawie sieradzkim. Później objaśniono, że dotyczyły one wyrokowania w sprawach o podpalenie, morderstwo, okaleczenie członków, kradzież, rozlew krwi, które wójt będzie sądził tak w mieście, jak i we wsiach do miasta przynależnych, mianowicie w Jeżowie i Kisielach. Za rozstrzyganie tych spraw – wielkich i małych – miał otrzymywać całego denara.

W tym miejscu wyjaśnia się bardzo ważna sprawa tajemniczych Kuric z przekazu herbarza Kapicy Milewskiego, których autorzy *Materiałów do słownika...* nie mogli znaleźć, gdyż nigdy i nigdzie nie było takiej wsi⁴². Sądownictwo wójta obejmowało bowiem nie odczytane błędnie jako *Kurice*, ale właśnie jego *Civitas* i wsie do niego przynależne, tj. „in Gezow et in Kyselle”, czyli Jeżów i Kisiele lepiej paleograficznie zapisane niż przez Kapicę Milewskiego! Niestety, poza omawianym dokumentem, obydwie wsie nie występują w źródłach do końca XIV w.,

37 Zajączkowski 1979, 36.

38 *Zbiór dokumentów małopolskich* 1975, cz. 7, nr 2065.

39 Szymczakowie 2018, 692–693, 703–704.

40 Zajączkowski 1979, 36.

41 Łaski 1881, 191.

42 Zajączkowski, Zajączkowski 1966, 157; Zajączkowski, Zajączkowski 1970, 74.

ale znane są już na początku XV w. W *Liber beneficiorum* Jana Łaskiego i później Jeżów i Kisiele odnotowano jako wsie w parafii Rozprza⁴³.

Ważny element uposażenia wójta stanowiły dwie jatki rzeźnicze („duas macellas carnificum”) oraz po jednym kramie piekarskim (*pistorum*) i szewskim (*suctorum/sutorum*). Ale to zbyt mało, aby miasto mogło dobrze prosperować i rozwijać się gospodarczo. Brak bowiem uprawnień do polowań i rybołówstwa, prawa budowy i posiadania młyna na Dąbrówce/Prudce i Luciąży lub tak ważnej w każdym mieście karczmy. Dziwi brak udziału w dochodach z czynszów pobieranych od mieszczan przez właścicieli – jak to było w zasadzie w przypadku innych wójtów, w tym także w odnotowanej powyżej Nowej Brzeźnicy⁴⁴.

Jeśli chodzi o powinności wojskowe, które zazwyczaj zależały od wielkości uposażenia wójtostwa w ziemię, gdyż ciążyły one na wójtach głównie z racji jej posiadania na prawie rycerskim, to kiedy zostanie ogłoszona wyprawa powszechna, wtedy na koniu za 2 grzywny będzie służył wójt lub jego domownik, który po powrocie odda konia. Podobnie było w Nowej Brzeźnicy w świetle dokumentu Kazimierza Wielkiego z 1345 r.⁴⁵ Jednakże koń za 2 grzywny to najniższa cena koni bojowych, dosiadanych podczas wojny przez wójtów, które innych kosztowały od 3 do 10 grzywien⁴⁶. Dodajmy, że nawet za konie bojowe sołtysów trzeba było zapłacić od 1 kopy groszy do 8 grzywien⁴⁷.

Z analizy omawianego dokumentu wynika, że wójtostwo w Rozprze nie należało do bogatych, a trzeba je raczej umieścić wśród bardzo skromnie uposażonych.

Datacja nie wzbudza podejrzeń co do daty rocznej, gdyż jej końcową część zapisano słownie jako „septuagesimo tertio”, a dzień św. Kiliana i towarzyszy/męczenników wypada 8 lipca we wszystkich diecezjach, wtedy w piątek⁴⁸.

Lista świadków przedstawia się następująco: Presentibus hijs dominibus strenisque militibus: domino Predborio herede de Chelm, domino Leonardo fratre suo ibidem de Chelm, Swantoslaio herede de Wronicouo, Petrus Zel herede de Raysko, Bogusio herede de Swenecz, Tomasio fratre suo herede de Swenecz et aliis quam plurimis fidedignis.

43 Łaski 1881, 191. Zob. Jeżów – por. Zajączkowski, Zajączkowski 1966, 116; Zajączkowski, Zajączkowski 1970, 74; Szyszka 2007b, 46, 53; Kisiele – por. Zajączkowski, Zajączkowski 1966, 116; Zajączkowski, Zajączkowski 1970, 74; Szyszka 2007b, 47–48, 53.

44 Szymczakowie 2018, 694–695, 705–706.

45 Zajączkowski 1979, 20; Szymczakowie 2018, 695, 705–706.

46 Zajączkowski 1979, 33.

47 Zajączkowski 1973, 33–34.

48 *Chronologia polska* 1957, 244, 401.

Świadkowie pochodzili – przynajmniej czterech spośród pięciu – z pobliskich wsi: Chełmo⁴⁹, Wroników⁵⁰ i Rajsko⁵¹, ale zagadką pozostaje identyfikacja wsi *Swenecz*, z której pisało się przecież aż dwóch świadków.

Dzięki odnalezieniu oryginału dokumentu z 1373 r. obecnie wiadomo, że nazwa wsi Boguszy i Tomasza *de Swenecz* nie została zniekształcona w poprzednich wydaniach, ale aktualna pozostaje supozycja autorów *Materiałów do słownika...*, że może to być osada zaginiona⁵². Najbliższa pod względem paleograficznym jest identyfikacja ze Świnicami. Nie była to zapewne marna wioska, skoro jako świadków powołano aż dwóch jej dziedziców.

Wieś Świnice Warckie w powiecie szadzkowskim zapisywano w średniowieczu w postaci *Swencze*, co zapewne należy czytać jako Świeńce. Miejscowość znana jest od 1301 r. W drugiej połowie XIV w. właścicielem Świnic był Jakub h. Pomian (zm. po 1370 r.), syn Chebdy, starosty (1354–1366) i wojewody sieradzkiego (1359–1366). Żoną Jakuba była nieznana z imienia siostra Mikołaja Pieniążka h. Odrowąż z Iwanowic, która wniosła mężowi w posagu części we wsiach Kobylanka i Kłęczany w powiecie bieckim. Znany potomstwo tej pary: Mikołaja, Chebdę i Annę. Bratem ciotecznym Świenieckich był Boksa (Boksza) z Kłęczan h. Warnia, kasztelan łukowski, który miał także dział w Olszówce w powiecie łęczyckim, obok Chebdy ze Świnic, męża Małgorzaty z Umienia, Olszówki i Ostrowa. Jest to jedyny ślad imienia Bogusz wśród powinowatych Świenieckich, bowiem wśród znanych zstępnych Chebdy aż do końca XV w. nie pojawiają się imiona Bogusz i Tomasz. Nie znamy innej miejscowości w Sieradzkim, która odpowiadałaby zapisowi źródła *Swenecz* (Świenieć). Być może wymienieni w źródle bracia Bogusz i Tomasz wywodzili się także ze Świnic lub posiadali w tej wsi jakieś działy. Trudno jednak znaleźć dla nich miejsce w genealogii Świenieckich⁵³.

Inna identyfikacja może dotyczyć wsi Świńsko w parafii Chorzecin w powiecie brzezińskim, ale – podobnie jak w przypadku Świnic Warckich – nie sprzyja jej także zbyt duża odległość od Rozprzy. Wiadomo ponadto, że u schyłku XIV w. jej właścicielem był Pietrasz, a na początku XV w. wieś miała kilku współwłaścicieli, w tym Dzięsława i Mrocza⁵⁴.

49 Zajączkowski, Zajączkowski 1966, 42–43; Zajączkowski, Zajączkowski 1970, 74.

50 Zajączkowski, Zajączkowski 1970, 74, 193; Szyszka 2007b, 46, 53.

51 Zajączkowski, Zajączkowski 1970, 65; Szyszka 2007b, 46, 53.

52 Zajączkowski, Zajączkowski 1970, 12, 74.

53 Nowak 2003, 27; Szymczakowa 2011, 163–179.

54 Zajączkowski, Zajączkowski 1970, 144; por. Nowak 2003, 464–465, 575.

Identyfikacja z pobliskimi Strzelcami w parafii Chelmo nie wytrzymuje próby krytyki paleograficznej⁵⁵!

Ta ostatnia sprawa, dotycząca identyfikacji świadków tego ważnego dla mieszkańców Rozprze dokumentu, zamyka problematykę niniejszego artykułu. Jego najważniejszą tezę jest fakt, że w 1373 r. pierwszym znanym źródłowo wójtem miasta został Wojciech Golonka z określonymi uprawnieniami gospodarczymi i sądownymi oraz obowiązkami wojskowymi.

Aneks

AGAD, Dokumenty pergaminowe, nr 8905.

Pieczeni brak, tylko nici – nowe.

In nomine domini Amen. Ex quo omnes vendiciones, empciones, resignacionesque per se nullum robur firmitatis velunt optinere nisi solempni literarum titulo fide dignorum, que testimonio sagaciter fuerint roborate. Igitur nos Johannes Kmitha Capitaneus Syradiensis publice recognoscimus, quibus expedit universis presentibus et futuris presencium noticiam habituris, quod venientes nobiles viri: Tomislaus, Clemens fratres germani, heredes de Rosprza, filii Stanislai condam subcamerarii Syradiensis, coram nostra corporali presencia multorumque baronum, non compulsi, nec coacti, nec per aliquem errorem seducti, sed de maturo eorum consilio ac bona deliberacione volentes census, omnisque utilitates amplificare discreto viro Alberto dicto Golanka, suisque legitimis successoribus sueque posteritati vendidimus advocatiam ibidem in Rosprza pro quadraginta marcis grossorum pragensium puri argenti, pro qualibet marca computando XL grossos cum octo, committentes sibi iudicium in omnibus causis, tam magnis quam parvis, secundum ius prout ex antiquo est locata et situata more novifori sicut ius Syradiense exigit et expostulat Alberto dicto advocatiam sueque posteritati conferimus ac resignamus iure hereditario perpetuis annis valituram, assignantes et dantes dicte advocacie sex mansos inter vicinos emensuratos pro agricultura de noualibus angulum iacentem inter viam petrcoviensem et viam, que ducit ad Crzanouicze angulum borre pro mellificiis, azagorne que currit per vallum ad lipni prata secundum mensuram mansorum. Item damus duas maccellas carnificum, unam pistorum, unam vero suttorum omne iuramentum advocatus pro se gaudebit. Interrim eciam dicto advocato damus plenam et omnimodam facultatem sentiendi in captivandi, puta pro incendio, homicidio, membrorum mutilatione, pro furtu, sanguinis effusionem iudicandi, tam in civitate, quam eciam in villis civitati adiacentibus, puta in Gezow et in Kysele, secundum eadem civitas et predictae hereditates, que admodum in suis limitibus et graniciis undique circumferencialiter sunt distrincte et limitate. Item de omni re iudicata, tam magna, quam parva totum denarium advocatus pro se tollere gaudebit tali interiecto, quod idem advocatus domino Clementi servicio est solutus, sed domino Tomislao consueta servicia exhibebit [s], excepto [s] quod cum fuerit proclamacio generalis expeditionis, extunc advocatus domino Tomislao in equo pro duabus marcis servire vel sub famulo dare, si revocatur equus advocato reddatur. Damus eciam dicto advocato sueque posteritati eandem advocatiam libere tenere pacifice et quiete possidere, vendere, comutare, donare prout sibi suisque legitimis successoribus et heredibus melius et utilius videbitur expedire petitionibus quoque parte ex utraque ipsorum favorabiliter annuentes approbamus, ratificamus et confirmamus. Harum quibus nostrum sigillum est appensum testimonio literarum. Datum et actum Petrcovie in die sancti Kyliani et martyrum. Anno domini M CCC septuagesimo tertio. Presentibus hiis dominibus strenuisque militibus: domino Predborio herede de Chelme, domino Leonardo fratre suo ibidem de Chelme, Swantoslao herede de Wronicouo, Petrus Zel herede de Raysko, Bogusio herede de Swenecz, Tomasio fratre suo herede de Swenecz et aliis quam plurimis fidedignis.

55 Zajączkowski, Zajączkowski 1970, 122–123.

Bibliografia

Źródła i wydawnictwa źródłowe

- AGAD – Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Dokumenty pergaminowe, nr 8905.
- Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, Spuścizna i papiery po Romualdzie Hubem, rkps 5013.
- Boniecki A. 1907. *Herbarz polski*, t. X. Warszawa.
- Herbarz Ignacego Kapicy Milewskiego. (Dopełnienie Niesieckiego)* 1870. (red.) Z. Gloger. Kraków.
- PKŁ – *Księgi sądowe łęczyckie od 1385 do 1419*, cz. I i II 1897. W: Teki A. Pawińskiego, t. III–IV. Warszawa.
- Łaski J. 1881. *Liber beneficiorum archidiecezyi gnieźnieńskiej*. (red.) J. Łukowski, J. Korytkowski, t. II, Gniezno.
- Zbiór dokumentów małopolskich* 1970, cz. 5: *Dokumenty z lat 1401–1440*. (red.) I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś. Wrocław, Warszawa, Kraków.
- Zbiór dokumentów małopolskich* 1975, cz. 7: *Dokumenty króla Władysława Jagiełły z lat 1418–1434*. (red.) I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś. Wrocław et al.

Literatura

- Bogucka M., Samsonowicz H. 1986. *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź.
- Chronologia polska* 1957. Red. B. Włodarski. Warszawa.
- Jaworski R. 2018. *Dzieje wojskowe Rozprzy i okolic do końca XV wieku*. W: A. Böldyrew, M. Dutkiewicz, R. Jaworski (red.), *Rozprza i okolice na kartach militarnych dziejów Polski*. Rozprza, 64–115.
- Miasta polskie w tysiącleciu* 2. Red. M. Siuchniński. Wrocław, Warszawa, Kraków 1967.
- Mitkowski J. 1949. *Początki klasztoru cystersów w Sulejowie. Studia nad dokumentami, fundacją i rozwojem uposażenia do końca XIII wieku*. Poznań.
- Nowak T. 2003. *Własność ziemska w ziemi łęczyckiej w czasach Władysława Jagiełły*. Łódź.
- Rosin R. 1971. *Miasta regionu łódzkiego. Próba periodyzacji dziejów*. „Region Łódzki. Studia i Materiały” 1, 117–129.
- Rospond S. 1984. *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź.
- Rymut K. 1980. *Nazwy miast Polski*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź.
- Szczygieł R. 1989. *Lokacje miast w Polsce XVI wieku*. Lublin.
- Szymczak J. 1980. *Grody w Polsce Środkowej i Zachodniej w okresie rozbięcia dzielnicowego*. Łódź.
- Szymczakowa A. 1984. *Urzędnicy łęczyccy i sieradzcy do połowy XV wieku*. Łódź.
- Szymczakowa A. 2011. *Nobiles Siradienses. Rody Porajów, Pomianów, Gryfów, Kopaczów i Pobogów*. Warszawa.
- Szymczakowie A. i J. 2018. *Wójtostwo w Nowej Brzeźnicy w XIII–XVI wieku*. W: M. Cetwiński, M. Janik, przy współudziale M. Nity (red.), *Origines, fontes et narrationes – pośród kręgów poznania historycznego. Prace ofiarowane Profesorowi Marcelemu Antoniewiczowi w 65. rocznicę urodzin*. Częstochowa, 691–714.
- Szyska J. 2007a. *Gród w Rozprze i najdawniejsza struktura własnościowa opola rozpierskiego*. „Roczniki Historyczne” 73, 57–81.
- Szyska J. 2007b. *Osadnictwo opola rozpierskiego do połowy XIII wieku*. W: S.K. Kuczyński (red.), *Spółeczeństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów* 11. Warszawa, 21–57.

Urzędnicy łęczyccy, sieradzcy i wieluńscy XIII–XV wieku. Spisy. 1985. Oprac. J. Bieniak, A. Szymczakowa. Red. A. Gąsiorowski. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź.

Zajączkowski S., Zajączkowski S.M. 1966. *Materiały do słownika geograficzno-historycznego dawnych ziem łęczyckiej i sieradzkiej do 1400 roku 1: (Abramowice–Mzurki).* Łódź.

Zajączkowski S., Zajączkowski S.M. 1970. *Materiały do słownika geograficzno-historycznego dawnych ziem łęczyckiej i sieradzkiej do 1400 roku 2: (Nacki – Żywocin oraz Dodatek i Uzupełnienia).* Łódź.

Zajączkowski S.M. 1962. *Uwagi na najdawniejszymi dziejami Rozprzy.* „Rocznik Łódzki” 5(8), 197–202.

Zajączkowski S.M. 1973. *O wojskowych powinnościach sołtysów w Polsce w okresie monarchii stanowej.* „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 19(1), 23–59.

Zajączkowski S.M. 1979. *Obowiązki wojskowe wójtów w państwie polskim w okresie monarchii stanowej.* „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 21, 3–44.

Afiliacje

Maria Baranowska

badaczka niezależna

<https://orcid.org/0000-0002-2158-520X>

Piotr Kittel

Wydział Nauk Geograficznych UŁ, Katedra Geologii i Geomorfologii

<https://orcid.org/0000-0001-6987-7968>

Tomasz Kurasiński

Instytut Archeologii i Etnologii PAN, OBDT w Łodzi

<https://orcid.org/0000-0002-8158-1104>

Sebastian Latocha

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej UŁ

<https://orcid.org/0000-0003-4226-9131>

Ireneusz Marchelak

Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi

Błażej Muzolf

Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi

Iwona Nowak

Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi

Alicja Piotrowska

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej UŁ

<https://orcid.org/0000-0001-7619-1585>

Magdalena Piotrowska

Instytut Archeologii i Etnologii PAN, OBDT w Łodzi

<https://orcid.org/0000-0002-8774-2052>

Wojciech Siciński

Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi
<https://orcid.org/0000-0002-2688-9253>

Jerzy Sikora

Instytut Archeologii UŁ
<https://orcid.org/0000-0003-4494-2983>

Kalina Skóra

Instytut Archeologii i Etnologii PAN, OBDT w Łodzi
<https://orcid.org/0000-0002-3197-6060>

Beata Sobko

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Łodzi
<https://orcid.org/0009-0002-1190-493X>

Waldemar Stasiak

Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi

Piotr Strzyż

Instytut Archeologii UŁ
<https://orcid.org/0000-0001-6846-159X>

Alicja Szymczak

Instytut Historii UŁ / Plichtów
<https://orcid.org/0000-0001-7238-3993>

Jan Szymczak

Instytut Historii UŁ / Plichtów
<https://orcid.org/0000-0003-0705-4450>

Monika Troszczyńska-Antosik

Muzeum Sztuki w Łodzi
<https://orcid.org/0009-0006-5980-5622>

Jacek Ziętek

Archiwum Państwowe w Piotrkowie Tryb.
<https://orcid.org/0000-0002-7112-4436>